



ÖĞRETMENLERİN STRES DÜZEYLERİ ÜZERİNE KARMA BİR ARAŞTIRMA: SOSYAL HİZMET MESLEĞİ PERSPEKTİFİNDEN BİR TARTIŞMA

A MIXED RESEARCH ON STRESS LEVEL OF THE TEACHERS: A DISCUSSION FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIAL WORK PROFESSION

Umut YANARDAĞ¹, Tahir DİKMEN²

1. Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, uyanardag@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6854-1987>
2. Bağımsız Araştırmacı, tahirdikmen1453@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0788-6783>

Makale Türü Araştırma Makalesi
Article Type ResearchArticle

Başvuru Tarihi/Application Date
10.02.2020

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date
31.03.2020

DOI
10.20875/makusobed.687486

Öz

Bu araştırmanın ana amacı öğretmenlerde öğrenci kaynaklı sosyal stresin ve stres kaynaklarının belirlenmesi ve sonuçların sosyal hizmet mesleği perspektifinde tartışılmasıdır. Çalışma, ardışık desenle gerçekleştirilen bir karma yöntem araştırmasıdır. Araştırmanın nicel kısmı için araştırma evrenini Burdur ili Bucak ilçesindeki tüm öğretmenler oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında da 275 kişiye ulaşılarak örneklem sayısı hedefi yakalanmıştır. Veri toplama araçları; Öğretmenler İçin Öğrenci Kaynaklı Sosyal Stres Ölçeği ile Mayerson'un Stres Kaynağı Ölçeği olarak belirlenmiştir. Veriler yalnızca gönüllü öğretmenlerin araştırmaya katılımı ile ve birebir görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Veriler, SPSS 20 ve Atlas.ti programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın nitel kısmı nicel bulguları açıklamaya yönelik hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formuyla 8 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Burdur ili Bucak ilçesinden 275 öğretmen dahil olmuştur. Öğretmenlerde öğrenci kaynaklı stres ile stres kaynakları ölçeğinin tüm boyutları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Stres kaynakları, öğrenci kaynaklı sosyal stres üzerindeki toplam varyansın %19,6'sını açıklamaktadır. Araştırmanın bir başka sonucuna göre ise, işle ilgili veya kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresi artan öğretmenlerin öğrenci kaynaklı sosyal stresleri de anlamlı düzeyde artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Stres, Stres Kaynakları, Sosyal Hizmet

Abstract

The purpose of this study is to determine the student-related social stress of the teachers and the stress sources and to discuss the results from the perspective of social work profession. The study is a mixed method research with descriptive sequential pattern. Teachers in the Burdur province Bucak county constitute the target population of the study. The target sample size was reached for this study by reaching a number of 275. The data collection tools were determined as Teacher Social Stress Scale- Student Related (TSS-Sr) and Mayerson's Stress Factor Scale. The data was only collected with the participation of the volunteer teachers to the study and the interviewing method. The research data was analyzed by using SPSS 20 and Atlas.ti programmes. The qualitative part of the research was carried out on 8 teachers through a semi-structured interview form prepared to explain quantitative findings. 275 Teachers from the Burdur province Bucak county participated in this study. A positive and low level relation was found in all dimensions of the student related stress and stress factor scales. Stress factors (social stress sources, job related stress sources, self-recognition related stress sources, physical environment related stress sources) present about 19.6% of the total variance of student related social stress. As an another result of the study, increasing job related stress and self-recognition related stress of the teachers significantly increase their student related social stress. In this context, social work practices should be carried out in the workplace to solve the problems faced by teachers.

Keywords: Teacher, Stress, Stress Factor, Social Work

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The purpose of this study is to determine the student-related social stress of the teachers and the stress sources and to discuss the results from the perspective of social work profession. Furthermore, it is aimed to determine whether student-related social stress is determinant on the stress sources, what kinds and levels of relations exist between these variables, and whether there is a significant difference between the average scores of the variables examined in terms of demographic variables. This study is important because it is the first study to have ever been conducted in the literature with the discussion of social work profession on this theme.

Data and Methodology

The study is a mixed method research with descriptive sequential pattern. Approximately 900 teachers are known to work in the county and this number is accepted as the population of the study. The sample volume was determined with the non-clustered single stage random sampling method based on the population. All teachers in the Burdur province Bucak county constitute the target population of the study. In this study, the sample size calculated for the target population was 275 at the level of 0.05 sampling error and 95% confidence level. The target sample size was reached for this study by reaching a number of 275. The data collection tools were determined as Teacher Social Stress Scale- Student Related (TSS-Sr) and Mayerson's Stress Factor Scale. The data were only collected with the participation of the volunteer teachers to the study and the interviewing method. The research data were analyzed by using SPSS 20 and Atlas.ti programmes.

Results and Discussion

275 Teachers from the Burdur province Bucak county participated in this study. The qualitative part of the research was carried out on 8 teachers through a semi-structured interview form prepared to explain quantitative findings. Most of the 275 participants were between the ages of 41-42, male, married with children and graduate teachers. A positive and low level relation was found in all dimensions of the student related stress and stress factor scales. Stress factors (social stress sources, job related stress sources, self-recognition related stress sources, physical environment related stress sources) present about 19.6% of the total variance of student related social stress. In the regression model, it is seen that the self-recognition related stress and job related stress increase the student related stress of the teachers when the t-test results regarding the significance of regression coefficient. In other words, increasing job related stress and self-recognition related stress of the teachers significantly increase their student related social stress. Furthermore, stress levels of the male teachers were found to be higher than the female teachers in terms of job related stress sources. Physical environment related stress of the elementary school teachers were significantly higher compared to the high school teachers. Student related social stress of the high school teachers were significantly higher than the elementary and middle school teachers. Physical environment related stress levels of teachers who had a service time between 26-40 years were found significantly higher than those who had a service time between 1-15 years. In the qualitative part of the research, it is seen that the stressors faced by teachers are related to parents' attitudes, the change of the student profile, the attitudes of the administrators and the top managers, and the operation of the central complaint mechanisms.

1. GİRİŞ

Latince bir kelime olan *estrica* sözcüğünden türeyen stres kavramı (Aydın,2016:1) farklı şekillerde tanımlanmıştır. Cüceoğlu (1994) stresi “bireyin fiziki ve sosyal çevredeki uyumsuz koşullar nedeniyle, bedensel ve psikolojik sınırlarının ötesinde harcadığı gayret” (akt: Güçlü,2001:92) olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanıma göre stres, “insanların esenliği ve huzuru için bir tehlike işareti, bir uyarı olarak algılanan ve dolayısıyla yetersiz bir şekilde ele alınan olaylara gösterilen, belirgin olmayan fizyolojik ve psikolojik tepkilerdir” (Akgemci,2001:302). Stresi “insan vücudunun herhangi bir istenmeyen zararlı ortamda herhangi bir istenmeyen zararlı ortama verdiği özgül olmayan karşılık” olarak tanımlayan Selye (Selye,1974-1984, akt: Aytaç,2017:3), birey tarafından tehdit olarak algılanan çevresel olay (Riggio,2016:249) olarak tanımlanabilecek stresörlerin strese yol açtığını belirtmiştir (Erdoğan, 1999, akt: Güçlü,2001:92). Bireyler tarafından stresör olarak kabul edebilecekleri bireysel, çevresel ve örgütsel unsurlar (Kavi,2017) stresin yaşanmasına yol açabilmektedir. Fizyolojik, psikolojik ve davranışsal sonuçları olan stres, bireylerin karşı karşıya kaldıkları sorunları çözememeleri nedeniyle yaşam kalitelerinin düşmesine, çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Gökler ve Işıtan,2012:163).

Öte yandan Benjamir ve Walz’ın (1990) da belirttiği üzere stresin; çevre (örgütsel ve sosyal iklim, kişilerarası ilişkiler, çalışma biçimi), stresin doğası (can sıkıcı veya yaşamı tehdit eden unsurlar), bireyin strese karşı kırılabilirliği (baş etme stilleri, destek grupları, sağlık geçmişleri) ile ilgili unsurlar arasındaki etkileşimin bir sonucu olduğunu (akt: Baqtayan,2015:480) söylemek mümkündür. Bu bağlamda stres, çevreden veya stresin doğasından kaynaklanan (durumsal stres) veya bireyin kişilik özelliklerine (ruhsal stres) (Riggio,2016:250) göre farklı şekillerde yaşanabilmektedir. Bireylerin stresle baş etme kapasiteleri, strese verdikleri tepkiler bu çerçevede farklılaşabilir de bireylerin iyilik hallerinin (well-being) korunabilmesi için psikososyal açıdan güçlendirilmesi gerekmektedir. Bireylerin psiko-sosyal açıdan güçlendirilmesi için, bireyin karşı karşıya kaldığı stresörlerin yönetilmesi ve stresle baş etme konusunda psiko-sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresi ortaya koymak ve öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı sorunların nasıl çözülebileceğini tartışmak amaçındadır. Çalışmada bu çerçevede, öncelikle örgütsel stres ve öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı diğer stres unsurları ortaya konulacak araştırma yöntemi, bulguları ve sonuçları açıklanacaktır.

Örgütsel Stres ve Öğretmenlerin Karşı Karşıya Kaldığı Stresörler

Örgütsel stres “organizasyon üyelerinde; fiziksel, psikolojik ve davranışsal sapmalara neden olan dış şartlara karşı bir uyum tepkisi”(Aktaş ve Aktaş,1992, akt: Aydın,2004:53) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre örgütsel stres, “bireylerin normal işlevlerinden farklılaşmaya zorlayan değişimler tarafından belirlenen ve onların işleriyle ve diğer insanlarla etkileşiminden kaynaklanan bir durumdur (Pehlivan,1995, akt: Gümüştekin ve Öztemiz,2004:61).Örgütsel stres kaynaklarını; görev karmaşıklığı, başkalarından sorumlu olmak, uygun olmayan çalışma koşulları, rol belirsizliği, rol çatışması, rol alanı, cinsel taciz (Can vd.,2006), aşırı iş yükü, işin niteliği (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001) unsurları olarak açıklamak mümkündür. Bu unsurlar yapılan işe, işin yapıldığı yere göre farklılaşmakta olup farklı meslek gruplarına özgü meslekleri gerçekleştirmekten dolayı çeşitli stres kaynakları bulunmaktadır. Öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stres kaynaklarını;

- Motivasyonu olmayan öğrencilere öğretmenlik yapma
- Disiplin sağlama
- Zaman baskıları ve iş yükü
- Değişime ayak uydurma
- Başkaları tarafından değerlendirilme
- Meslektaşlarla ilişkiler

- Kendine olan saygı ve toplumsal statü
- Yönetim
- Rol karmaşası ve belirsizlik
- Yetersiz çalışma koşulları (Borg, 1990, Dunham ve Varma, 1998, akt: Kyriacou,2016:34) olarak tanımlamak mümkündür.

Bir başka kaynağa göre öğretmenlerin stres kaynakları;

- Aşırı kalabalık sınıflar
- Fazla bürokratik iş
- Terfi etme güçlükleri,
- Müdür ve idarecilerin desteğinin olmaması
- Bir okuldan başka okula isteksiz tayinler
- Toplumun eleştirileri
- Destek olmayan veliler (Farber, 1984, Russel vd.,1987,akt: Balaban,2000:189) olarak açıklanmaktadır.

Öte yandan Aydın (2016:73) ise öğretmenlerde stres yaratan kaynakları “bakanlık tarafından öğretmenlere sahip çıkılmaması, eğitim sisteminde kalitenin düşmesi, eğitime siyasetin karışması, eğitime gereken önemin verilememesi, nitelikli öğretmen yetiştirilmemesi, program içeriğinin gereksiz ayrıntılarla dolu olması, eğitimin öğrenci merkezli olmaması” olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere, gerek örgütsel stres, gerek diğer stres kaynakları nedeniyle öğretmenler çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların çözümü için çeşitli mekanizmalara ihtiyaç vardır. Bu mekanizmalardan biri, okul eğitim ve öğretim perspektifinde bireylerin (hem öğretmenler hem de öğrencilerin), biyopsikososyal problemlerini çözmeye yönelik sosyal hizmet uygulamaları olarak ifade edilebilecek (Seyyar ve Genç,2010, akt: İpek,2018:12) okul sosyal hizmet uygulamalarıdır. Okul sosyal hizmeti uygulamalarının nasıl gerçekleştirileceğinin belirlenebilmesi için öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörlerin ve bu stresörler arasındaki ilişkinin ortaya konulması gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörlerin ve bu stresörler arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır. Araştırmanın alt amaçları; öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörleri ortaya koymak, öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörler arasındaki ilişkilerin birbirleri üzerindeki belirleyiciliği ve nasıl yaşandığını ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

Araştırma öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörleri ve karşı karşıya kaldığı stresörler arasındaki ilişkinin ortaya konulmasının yanında, öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresörler arasındaki ilişkinin nasıl yaşandığını ortaya koymak amacıyla olduğu için karma yöntemle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın deseni, açıklayıcı ardışık desendir. Araştırma problemine hem verinin toplanması hem de analizi için nicel araştırma ile başlayıp daha sonra nicel sonuçları açıklamak için nitel araştırma yürütüldüğü açıklayıcı ardışık desenle gerçekleştirilen araştırma iki aşamada yürütülür. Birinci aşamada; nicel veriler toplanır ve analiz edilir, ikinci aşamada nitel verilerle nicel verilerde elde edilen veriler açıklanır (Creswell,2017:38).

Araştırmanın nicel kısmı betimsel nitelikte bir tarama araştırmasıdır. Nicel kısmı için çalışmanın evrenini Burdur ili Bucak ilçesindeki tüm öğretmenler oluşturmaktadır. İlçe bazında 900 civarında öğretmenin görev yaptığı bilgisi edinilmiş olup bu sayı evren olarak kabul edilmiştir. Örneklem hacmi, ana kitle oranlarına dayalı kümelendirilmemiş tek aşamalı tesadüfi olasılık örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Bu çalışmada 0.05 örnekleme hatası ve %95 güven düzeyinde söz konusu evren için hesaplanan örneklem sayısı 275'tir. Bu araştırma kapsamında da 275 kişiye ulaşılarak örneklem sayısı hedefi yakalanmıştır. Araştırmanın ikinci aşaması fenomenolojik desenle gerçekleştirilmiş olup çalışma grubu, nicel araştırma örnekleminde alınmış 275 kişiden maksimum çeşitlilik örneklemine göre belirlenmiş 8 kişidir. Çalışma grubuna dair bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Görüşme Yapılan Öğretmenler Hakkında Bilgi (Nitel Görüşmeler)

No	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Branşı	Hizmet Süresi (yıl)
1	E	50	Evli	Lisans	Coğrafya	28
2	E	57	Evli	Lisans	Matematik	34
3	K	43	Evli	Yüksek Lisans	İngilizce	20
4	E	51	Evli	Lisans	Meslek Dersi	29
5	E	39	Evli	Lisans	Sınıf	18
6	E	45	Evli	Lisans	Matematik	22
7	E	56	Evli	Lisans	Edebiyat	34
8	E	46	Evli	Lisans	Coğrafya	24

Tablo 2. Araştırmanın Nicel Kısımına Katılan Öğretmenler Hakkında Bilgi

<i>Değişkenler</i>	N	%
Yaş		
22-40 yaş	111	%40,4
41-64	164	%59,6
Cinsiyet		
Kadın	114	%41,5
Erkek	161	%58,5
Medeni Durum		
Evli	259	%94,2
Bekar	16	%5,8
Eğitim Seviyesi		
Lisans	242	%88
Yüksek Lisans	33	%12
Gelir Durumu		
2500-3500TL	3	%1,1
3501-5000TL	200	%72,7
5001 +TL	72	%26,2
Çocuk Sahibi Olma		
1 çocuk	61	%22,2
2 çocuk	132	%48
3 çocuk	59	%21,5
4 çocuk	6	%2,2
Çocuksuz	17	%6,2
Görevi		
Öğretmen	263	%95,6
Müdür Yardımcısı	10	%3,6
Müdür	2	%0,7
Görev Yeri		
İlkokul	65	%23,6
Ortaokul	58	%21,1
Lise	152	%55,3
Hizmet Yılı		
1-15 yıl	93	%33,8
16-25 yıl	109	%39,6
26-40 yıl	73	%26,5
Kurumdaki Hizmet Yılı		
1-5 yıl	125	%45,5
6 yıl ve üzeri	150	%54,5

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın nicel kısmında kullanılan ölçme araçlarından ilki Mayerson Stres Kaynağı Ölçeği (SKÖ) olarak belirlenmiştir. Ölçek Türkiye’de Dinç Sever (1988) tarafından hemşireler üzerinde uygulanmıştır. Buna göre ölçek 4 boyuttan oluşmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü öğretmen grubunun da yetişkin bir grup olması nedeniyle yeniden faktör analizine gidilmemiştir. Ölçekteki boyutların ilki sosyal stres vericiler, ikincisi işle ilgili stres vericiler, üçüncüsü kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler ve dördüncüsü fiziki çevreden kaynaklanan stres vericilerdir. 43 maddeden oluşan ölçek 5’li likert tipindedir ve asla, seyrek olarak, bazen, sık sık ve her zaman olarak 1-5 arasında puanlanmaktadır. Ölçekte tersten puanlanan madde bulunmamaktadır. Her bir boyuttan alınan puanların değerlendirmeleri ise Tablo 2.’deki gibi yapılabilmektedir (Dinç Sever, 1988, 20-21).

Tablo 3. Stres Kaynağı Ölçeği Puanlarının Değerlendirmesi

	<i>1.grup: ‘Sağlığı tehdit edici nitelik taşımaz’</i>	<i>2.grup: ‘Hastalık geliştirme olasılığı vardır’</i>	<i>3.grup: ‘Hastalık geliştirme eğilimi vardır’</i>	<i>4.grup: ‘Hastalık geliştirme olasılığı yüksek’</i>
<i>‘Sosyal Stres Vericiler’</i>	17 ile 24 puan aralığındakiler	25 ile 39 puan aralığındakiler	40 ile 59 puan aralığındakiler	60 ile 85 puan aralığındakiler
<i>‘İşle İlgili Stres Vericiler’</i>	16-24 puan aralığındakiler	25 ile 39 puan aralığındakiler	40 ile 59 puan aralığındakiler	60 ile 80 puan aralığındakiler
<i>‘Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler’</i>	10 ile 14 puan aralığındakiler	15 ile 24 puan aralığındakiler	25 ile 34 puan aralığındakiler	35 ile 50 puan aralığındakiler
<i>‘Fiziki Çevreden Kaynaklanan Stres Vericiler’</i>	5 ile 7 puan aralığındakiler	8 ile 12 puan aralığındakiler	13 ile 17 puan aralığındakiler	18 ile 25 puan aralığındakiler

Tablo 3’te yer alan puanlama yoluyla her bir boyutla ilgili risk durumunun ortaya koyulması mümkün olmaktadır. Bu çalışmada SKÖ güvenilirlik kat sayısı (Cronbach Alpha) .90 birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü boyutlar için ise sırasıyla 77, .80, .73, .67 olarak tespit edilmiştir. Sağlam (2005) İstanbul ilinde hemşireler üzerinde yürütmüş olduğu çalışmasında Cronbach Alpha değerlerini ölçeğin geneli için .81 ve boyutlar için sırasıyla; .64, .69, .56 ve .63 olarak bulmuştur.

Çalışmanın nicel kısmında kullanılan ölçme araçlarından ikincisi olan Öğretmenler İçin Öğrenci Kaynaklı Sosyal Stres Ölçeği (ÖKSSÖ) Taddei, Contena, Pepe ile Venturini (2017)’nin çalışmaları sonucunda geliştirilmiş ve İlhan ve Kinay (2018) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçeğin orijinali 4 boyutlu yapıda iken, Türkçeye uyarlama çalışması sonucunda tek boyutlu yapı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ölçeğin 5’li likert biçimi kullanılmıştır. Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Maddeler asla, seyrek olarak, bazen, sık sık ve her zaman olarak 1 ile 5 puan arasında puanlanmıştır. ÖKSSÖ’de tersten puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek için açıklanan varyans %49,79 olarak tespit edilmiş ve Cronbach Alpha güvenilirlik kat sayısı (.94) olarak hesaplanmıştır. Çalışmamızda ise ÖKSSÖ Cronbach Alpha değeri 95 olarak bulunmuştur.

Nicel bulgular, işle ilgili veya kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresi artan öğretmenlerin öğrenci kaynaklı sosyal streslerinin de anlamlı düzeyde arttığını ortaya konmakla beraber, stresör arasındaki ilişkinin hangi bağlamda yaşandığı bilinmemektedir. Bu nedenle, öğretmenlerin işle ilgili ve kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresi ile öğrenci kaynaklı sosyal stres arasındaki ilişkinin nasıl yaşandığı ortaya konulması gerekmektedir. Çalışmanın nitel verileri yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Yarı

yapılandırılmış görüşme formu, öğretmenlerle öğrenci, veli ve yöneticiler arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu ile ilgili beş sorudan oluşmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler yalnızca gönüllü öğretmenlerin araştırmaya katılımı ile ve birebir görüşme yöntemiyle 2019 yılında toplanmıştır. Verilerin toplanması aşamasında katılımcılara diledikleri zaman görüşmenin sonlanabileceği açıklanmış ve onamları alınmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler minimum 30, maksimum 50 dakika sürmüştür. Araştırmanın nicel kısmında anket formlarının hata kontrolleri yapılmış ve ardından kodlanmış veriler bilgisayara aktarılmıştır. Nicel veriler, SPSS 20 nicel veri analizi programı kullanılarak ve frekans analizi, ortalama farkları önemlilik testi, regresyon ve korelasyon gibi testlerden yararlanılarak analiz edilmiştir. Örneklem sayısının yüksekliği, verilerin normal dağılımı gibi nedenler araştırmacıları parametrik testlere yönlendirmiştir. Nitel veriler, kelimesi kelimesine deşifre edilmiş olup Atlas.ti programında içerik analizi yapılarak analiz edilmiş olup elde edilen temalar kategorize edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen nicel bulgular, değişkenler arasındaki ilişkiler, tanımlayıcı istatistikler ve kullanılan boyutların birbirleri üzerindeki belirleyicilikler ile ilgilidir. Nitel bulgular ise elde edilen temalardan oluşan kategoriler çerçevesinde açıklanmıştır.

3.1 Nicel Veriler ile İlgili Bulgular

Tablo 4. Değişkenler arasındaki Korelasyonlar ve Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ort.	SS	1	2	3	4	5
1. Sosyal stres vericiler	40.0 5	8. 52	1				
2. İş ile ilgili stres vericiler	34.2 9	8. 09	.70**	1			
3. Kendini Yorumlama ile ilgili stres vericiler	22.6 1	5. 24	.71**	.72**	1		
4. Fiziki Çevre ile ilgili stres vericiler	11.2 8	3. 65	.48**	.66**	.39* *	1	
5. ÖKSSÖ	44.7 0	13 .92	.32**	.40**	.40* *	.19**	1
Toplam							

SS, Standart Sapma ** Korelasyon anlamlıdır, 0.01 (2 - uçlu)

Tablo 4'te sosyal stres vericiler ile işle ilgili stres vericiler ve kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde korelasyon, sosyal stres vericilerin fiziki çevre ile ilgili stres vericiler ve öğrenci kaynaklı sosyal stresle yine pozitif yönde düşük düzeyde korelasyon ilişkisi içinde olduğu saptanmıştır. İşle ilgili stres vericilerle kendini yorumlama kaynaklı stres vericiler arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde, fiziki çevre arasında pozitif yönde ve orta düzeyde, öğrenci kaynaklı stresle ise yine pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki saptanmıştır. Kendini yorumlama ile fiziki çevre kaynaklı stres vericiler arasında pozitif yönde ve orta düzeyde, öğrenci kaynaklı stres arasında da yine pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Öğretmenlerde öğrenci kaynaklı stres ile stres kaynakları ölçeğinin tüm boyutları arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. SKÖ'de toplam puan değil boyutlar düzeyinde puanlar değerlendirildiğinden Tablo 4'te ölçeğin toplam puanı korelasyon analizine dahil edilmemiştir.

Boyutların ortalama puanları Tablo 3 referans alınarak değerlendirildiğinde ise stres kaynakları arasında en yüksek puan sosyal stres vericiler boyutunda tespit edilmiştir (Ort. Puan= 40,05). Değerlendirme ölçütlerine göre bu puan, öğretmenlerde stres kaynaklı hastalık geliştirme eğilimi olduğunu ifade etmektedir. Diğer stres kaynakları boyutları olan “işle ilgili stres kaynakları, kendini yorumlamayla ilgili stres kaynakları ve fiziki çevreden kaynaklanan stres kaynakları” puan ortalamaları ise öğretmenlerde bu boyutlarla ilgili stres kaynaklı hastalık geliştirme olasılığı olduğu yönünde bilgi vermektedir.

Tablo 5. Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>B</i>	<i>Std. H.</i>	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>VIF</i>
(Sabit)	17,295	3,86	-	4,479	,000*	-
Sosyal Stres Vericileri	-,004	,139	,003	-,031	,975	2.417
İşle İlgili Stres Vericiler	,514	,174	,299	2,951	,003*	3.448
Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler	,612	,234	,231	2,620	,009	2.600
Fiziki Çevreden Kaynaklanan Stres Vericiler	-,345	,283	-,091	-1,220	,223	1,851

R = 0.443 *R² = 0.196* *Durbin Watson= 1.760*
F = 16.451 ** p < 0.001*

Kriter: ÖKSS

Bucak ilçesinde yaşayan öğretmenlerin stres kaynaklarının (sosyal stres vericiler, işle ilgili stres vericiler, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler, fiziki çevreden kaynaklanan stres vericiler) öğretmenlerde öğrenci kaynaklı sosyal stres üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla çok değişkenli regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5’te de görüleceği üzere regresyon analizi sonucunda istatistiksel tahminler modelin anlamlı ve kullanılabilir olduğunu göstermektedir (F= 16.451; p< 0.05). Stres kaynakları(sosyal stres vericiler, işle ilgili stres vericiler, kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan stres vericiler ve fiziki çevreden kaynaklanan stres vericiler), öğrenci kaynaklı sosyal stres üzerindeki toplam varyansın %19,6’sını açıklamaktadır. Regresyon modelinde, regresyon katsayısının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, işle ilgili ve kendini yorumlama biçiminden kaynaklanan streslerinin artması, öğretmenlerde öğrenci kaynaklı stresi de artırmaktadır (Tablo 5). Bir başka deyişle, analiz sonucunda işle ilgili veya kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresi artan öğretmenlerin öğrenci kaynaklı sosyal stresleri de anlamlı düzeyde artmaktadır. Dolayısıyla öğrenci kaynaklı sosyal stresin azaltılmasında stres kaynaklarına yönelik müdahalelerin önemli olduğu bulgusuna varılabilir. Bu değişkenlerin birbirleri üzerinde neredeyse 1/5 oranında belirleyici olmasının önemli bir bulgu olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6’da görüleceği üzere işle ilgili stres vericiler açısından erkek çalışanların kadınlara oranla anlamlı düzeyde stresleri daha yüksek bulunmuştur. İlkokulda çalışanların lisede çalışanlara oranla fiziksel çevreden kaynaklı stresleri anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Öğrenciden kaynaklı sosyal stres ise lisede görevli öğretmenlerde diğer alt kademe (ilkokul ve ortaokul) okullarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Fiziksel çevreden kaynaklı stres hizmet yılı 26-40 yıl arasında olanlarda hizmet yılı 1-15 yıl arasında olanlara oranla anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 6. Bazı Demografik Değişkenler Açısından Sonuçlar

Sosyo demografik Değişkenler	Sosyal Stres Vericiler		İşle İlgili Stres Vericiler		Kendini Yorumlama Biçiminden Kaynaklanan Stres Vericiler		Fiziki Çevreden Kaynaklanan Stres Vericiler		ÖKSS	
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	SS.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.
Cinsiyet										
Kadın	40,13	,18	33,02	,95	22,65	5,35	11,03	,55	45,06	14,00
Erkek	39,98	,04	35,18	,10	22,59	5,18	11,45	,72	44,44	13,90
T Testi Değerleri	t= ,135 p= ,89		t= -2,201 p= ,02*		t= ,105 p= ,91		t= ,956 p= ,34		t= ,359 p= ,72	
Yaş										
22-40	8,89	,44	33,28	,18	22,17	5,08	0,83	,68	3,43	14,00
41-62	0,82	,76	34,96	,99	2,92	5,34	1,58	,61	5,56	13,90
T Testi Değerleri	t= -1,85 p= ,06		t= -1,68 p= ,09		t= -1,17 p= ,24		t= -1,66 p= ,09		t= -1,25 p= ,21	
Medeni Durum										
Evli	0,23	,44	34,43	,05	22,73	5,18	1,32	,68	4,71	14,00
Bekar	7,06	,42	31,93	,78	20,68	6,00	0,62	,22	4,43	13,01
T Testi Değerleri	t= 1,31 p= ,20		t= 1,11 p= ,28		t= 1,33 p= ,20		t= ,835 p= ,41		t= ,08 p= ,935	
Görev Yeri										
İlkokul	0,30	7,17	35,03	,86	22,33	4,68	2,87	,70	1,98	12,18
Ortaokul	9,74	,29	34,67	,93	3,37	4,72	1,44	,39	1,77	12,05
Lise	0,05	,79	33,82	8,64	22,44	5,64	0,53	,55	6,98	14,91
ANOVA Testi Değerleri	F= ,067 p= ,935		F= ,581 p= ,560		F= ,782 p= ,458		F= 10,0 p= ,000** Fark: 1-3		F= 4,67 p= ,01* Fark: 1-3;2-3	
Hizmet Yılı										
1-15 yıl	9,17	,59	33,62	,34	22,55	5,07	0,69	,69	4,29	14,47
16-25 yıl	1,08	,23	34,86	,61	23,32	5,56	1,22	,32	4,0	13,37
26-40 yıl	9,61	,35	34,28	6,94	21,64	4,85	2,12	,95	6,27	14,08
ANOVA Testi Değerleri	F= 1,392 p= ,25		F= ,585 p= ,55		F= 2,26 p= ,10		F= 3,18 p= 0,04 Fark: 1-3*		F= ,643 p= ,52	

* p< ,05, ** p< ,001

3.2 Nitel Bulgular

Nitel araştırma bulgularını; velilerin öğretmenlere karşı tutumlarından kaynaklanan stres, öğrenciden kaynaklanan stres, idareci tutumları, mesleki itibarın azalması ve şikayet mekanizmaları olarak tanımlamak mümkündür.

Velilerin Öğretmenlere Karşı Tutumlarından Kaynaklanan Stres: “Veli Seni Dinlemeden Yargılıyor”

Araştırmaya katılanlar, velilerin öğretmenlere karşı tutumlarını bir güçlük olarak adlandırmaktadırlar. Bu durumu G1 aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

G1: Eskiden biz öğretmen veliler yani öğrencilerin velileri öğretmenlere emanet ederdi hocam derdi eti sizin kemiği bizim. Yani her türlü konuda çocukları size emanet anlamında biz bunu böyle algıladık. öğrencilerin bu tutum ve davranışları velilerden kaynaklanıyor. Velilerden alıyorlar bu cesareti mesela burada öğrenciye kızdığım zaman veliye gidip olayı farklı aksettirdiği zaman veli gelip seni dinlemeden yargılıyor. Ben çocuğuma şimdiye kadar hiçbir söz demedim sen benim çocuğuma nasıl olur dersin nasıl bunu yaparsın gibi yaklaşımlar var.

G2, velilerin geçmişe göre daha korumacı bir tutum sergilediklerini belirtmektedir.

G2: Şimdiki velilerin çocukları çok kıymetli ha bu demek değildir ki yirmi yıl önce veya bizim babalarımızın öğretmenlerimizin yanına gittiği zaman bak hocam eti senin kemiği bizim yanlış olduğu zaman siz de bunların bir ailesi annesi babasınız gerekeni yapın derken maalesef şimdiki veliler bu konuda benim çocuğuma kimse dokunmasın benim çocuğuma kimse laf söylemesin benim çocuğumun özgüvenini yıkmayın sınıf içerisinde rahatsız etmeyin yani aşırı derecede veli, korumacı bir hale geldi.

G4'ün öğrenci ve veli arasındaki ilişkiye dair söyledikleri veli tutumlarının öğretmenler tarafından bir güçlük olarak adlandırılmasına dair bir başka örnektir:

G4:..... Çocuğa tahminim; evde şunu soruyor velisi, bugün hangi öğretmen sana kızdı, hangi öğretmen seni azarladı diye soruyor ne öğrendin diye sormuyor kanımca. Veyahut da çocuk eve gittiği zaman falanca öğretmen bana vurdu diye anlatıyor. Veli de ben bile vurmadım sana o nasıl vurmuş diyerekten ertesi gün idareye geliyor.

G5 ise veli tutumları nedeniyle öğretmenler ve veliler arasında iletişim problemlerin ortaya çıktığını belirtmektedir.

G5: Yani eski dönemlerde okul veli için öğrencinin düzene girebileceği ya da eğitilebileceği bir yerken şu anda velinin birinci önceliği çocuk. Çocuğunun eğitilmesi ya da öğretim görmesi çok önemli değil sadece özgüveninin eksilmemesi, çocuğunun herkesten ayrıcalıklı olması düşüncesi olduğu için veli ile öğretmen arasındaki iletişim de kopuk durumda.

Öğrenciden Kaynaklanan Stres: “Sen Kim Oluyorsun?”

Öğrenci disipliniyle ilgili sorunlar, öğrencilerin kurallara uymayan davranışları öğretmenlerde strese yol açmaktadır. Tembellik, öğretmene karşı saygısızlık, gürültü yapma gibi davranışlarla tanımlanabilecek öğrenci davranışlarının (Geving, 2007:626) ve öğrenci disipliniyle ilgili sorunların, araştırmaya katılanlar tarafından da güçlük olarak kabul edildiği görülmektedir.

Eğitim kurumlarında disipline yönelik yaptırımların bulunmaması, öğrencilerin disiplin kurallarına uymamalarına yol açmaktadır. Bu durumu G1 aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

G1:Maalesef bu da okullarda sorun oluşturuyor öğretmenleri dinlemeyen bir öğrenci grubu var. Okumak istemeyen zorla okula gelen bir grup var huzursuzluk çıkararak, kendini göstermeye çalışan kişiler var o da sınıftaki huzuru bozuyor, öğretmenlerin sınıf üzerinde etkisi azaldı öğrenci üzerinde etkisi azaldı ve bir yaptırımı yok. Ceza veremiyorsun yaptığı davranışın doğru olmadığını kanıtlamak için. Öğrencinin sınıfta kalması yok. Her çocuk kendine çeki düzen versin gibi sebeplerle ya artık sistem içerisinde yoğrulup gidiliyor.

Disipline dair yaptırımlarının olmaması da öğrencilerin öğretmenlere yönelik saygısız davranış sergilemelerini normalleştirmektedir. G4 bu durumu başından geçen bir olayla aşağıdaki gibi örneklendirmektedir.

G4:Nöbetçiydim. Öğrencileri içeriye aldım girdiler 11. sınıflardı galiba onların sınıfa gittim dedim ki akıllı tahtaları kapatın müzik çalıyorlardı ders başladı artık sessiz olun dedim. Geri döndüm merdivenlerden inerken arkamdan biri koştu geldi. İçeriye girsene oğlum dedim, ‘ sen kim oluyorsun, sen kimsin?’ diye başladı küfür etmeye bana. Ömrümde ilk defa yaşadığım bir durum. Ne yapacağımı şaşırdım. Bir öğretmen arkadaş duymuş gürültüyü duyunca.

Araştırmaya katılanlar, öğrencilerden kaynaklanan strese yol açan öğrenci davranışlarının öğrenci profiline de değişmesiyle ilgili olduğu belirtmektedir Bu durumu G2 aşağıda açıklamaktadır:

G2:.. biz daha önce mesela okul etrafında sigara içen öğrenciler olurdu biz bunları gider tutardık yanlış olduğunu söylerdik, nasihatlerde bulunurduk. Ne bileyim ders saatinde okul dışında olan çocuklara internet kafeden oradan buradan kendi arabamızla gider alır gelirdik. Okulumuza geri getirirdik şimdi geçen yıl bir öğrencimiz; okul kapısından çıkar çıkmaz elinde bir sigara, diğer elinde paket motora bindi bir öğrencinin arkasına bindi. Ben de yanından gidiyorum ve bu bir kız öğrenci. Kızım okulun kapısının ağzında bu yaptığın yanlış değil mi dedim. Yüzüme baktı yoo dedi aynen bu şekilde. Şimdi yirmi sene önce olsaydı biz bunu bir türlü yanlış olduğunu izah ederdik anlatırdık ama aradan yirmi kusur yıl geçince artık dedim baktım karşıda bir ara sokak var. Hemen oraya kaçtım. Yani yirmi yıl önce öğrenci bizden bir hata yaptığı zaman çekinirdi şimdi bir öğrenci hata yaptığı zaman biz uyardıktan çekiniyoruz yani biz öğrenciden çekinir hale geldik.

G3 ise bu durumu aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

G3:Eski mezun öğrencilerimizden dersine girmediğimiz öğrencilerden bile saygı görüyorum halen. Şimdi öğrenci bakıyor öğretmen dersine girmiyorsa kapıdan geçerken günaydın bile demiyor.

G7 öğrenci profilinin değişmesine veli tutumlarının etkili olduğunu belirtmektedir.

G7:...özgüveni artmadı da onların hakları arttı. Biraz daha hakları arttı velinin dili uzadı mesela öyle söyleyebilirim eskiden veli, her şeyi bize bırakırdı siz ne dersiniz o doğrudur derdi. Şimdi son birkaç yıldır öğrenci psikolojisi çok önemli. Ne yapsan çocuğun psikolojisi çok etkileniyor çocuğun psikolojisi kötü etkileniyor onu niye öyle dediniz bunu niye böyle dediniz.

G8 bu durumu aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

G8: Daha doğrusu veli profili çok değişti. Biz bunu öğretmenler odasında da çok tartışıyoruz arkadaşlarla. İşte öğrenciler vay efendim şöyle yaramaz, şöyle saygılı değil, idealleri yok. Evet bütün bunlar doğru ama bunda çocuğun suçu en az. Yani bu konuda suçlu aramaya kalkarsak en son arayacağımız kısım öğrenciler olmalı. Çünkü bunun temel sebepleri sistem, veli ve yine öğretmenlerin de bu konuda büyük hataları var.

Mesleki İtibarın Azalması

Araştırmaya katılanlar, mesleğe başladıkları döneme kıyasla mesleki itibarlarının azaldığını belirtmektedirler. Bu durumu G1 aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

G1: 15-20 ya da 30 sene önce öğretmenin toplumda itibarı çoktu. Herkes her konuda öğretmene danışırdı çünkü öğretmen sürekli araştıran bir meslek grubu. Araştırma sonrasında kendini geliştirmek için sürekli araştırmak zorunda. Özellikle meslek liselerinde teknolojiye geride kalmamak için sürekli teknolojiyi araştırmak durumunda o yüzden öğretmenler daha bilgiliydi şu andaki toplumun bakış açısı pek böyle değil ve öğretmenlere fazla itibar ve ilgi göstermiyorlar saygı azalmakta ve tabii toplumda azalınca saygı okullarda da azalıyor yani. Öğrenciler toplumun genelinden gelen bir kitle.

G2 bu durumun üst yönetimlerin almış olduğu kararlarla ilgili olduğunu belirtmektedir.

G2: Eski bir bakanımız vardı. Kılık kıyafet konusunda bunu medya karşısına çıkıp da yavrum senin saçlarına müdür bir şey diyor mu? Derse şöyle Bakan amcam da senin saçlarını keser veya gereğini yapar gibi bütün medyanın önünde televizyonda bunu çıkıp söyledikten sonra öğretmen bu saatten sonra zurnanın son deliği olmuştur.

G3 ise üst yönetimlerin söylemlerin toplumu etkilediğini, toplumun bakış açısının değişmesiyle mesleki itibarlarının düştüğünü belirtmektedir.

G3: Öğrenciye serbest kıyafet uygulamasıyla başladı esas. Öğrencimin saçını kesen, karışan öğretmenin alını karışarım diyen bir bakan oldu o zamanlar. Bir Bakanın öğretmene yaklaşımı böyle olduğu anda velilerin ve öğrencilerin tutumları da ani şekilde değişti bize karşı. Veliler de baktı ki bakandan güç alarak öğretmenler yanlış öğretiyor diyerek bütün hatalar bize yüklendi.

G4 ise öğretmenlerin mesleki itibarlarının azalmasını, toplumun dejenere olmasına bağlamaktadır.

Yine toplumun dejenere olmasına bağlıyorum ve her şeyi maddi olarak değerlendirmiş olmasına. Günümüzde öğretmenin ekonomik gücü yok. Artık günümüzde bu daha fazla arttı; şu zengin adam buyur buyur, izzet- i ikram çok. Bu köylü Mehmet Dayı selam verdiyse zoraki bir aleykümselam, kalkıp bir yer verme bile yok.

G5 toplumdaki bu değişimin ideal ufuklarını daralttığını belirtmektedir.

G5: İlk başlarda öğrencilerdeki kültür ya da idealler biraz daha farklı iken günümüz öğrencileri yavaş yavaş ideallerin değişmesi eğitim sisteminin değişmesi öğrencilerin yarış altı haline çevrilmesi bizim de ideallerimizin yavaş yavaş çekilmesine, vatandaşların sadece ekonomi düşünmeye başlaması bizim de yetiştirdiğimiz öğrencilerin sadece üniversiteyi düşünmesi bizim ideal ufukumuzu biraz daralttı.

İdareci Tutumları

İdarecilerin tutumları, öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı bir diğer güçlüktür:

G1: İdareciler çoğu zaman dayatma yapabiliyorlar doğru olsun olmasın yukarıdan emir geldiği zaman bunu aşağıya uygulanabilirliğini ölçmeden sorgulamadan iletme vazifesindeler şu anda ama bunun

böyle olmadığının kendileri de farkında idareciler. Sorsan liyakat esaslı derler ama yine de siyasi bağlantıyla geliyor çoğunluğu.

G6 idarecilerin tarafgir bir tutum sergilemelerinin ayrımcılığa yol açtığını belirtmektedir.

G6:İdareciler bir okulun vazgeçilmezidir. Kim ne derse desin bir okulun müdürü ve müdür yardımcısı, bir okulun vazgeçilmezleridir. Neden çünkü öğretmen de insan, öğretmenin bazı işleri olabilir dersi aksattığı zaman olabilir. Sonra onu tekrar tamamlayabilir ama burada idareci adı üstünde idare edebilme ve okuldaki herkese siyasi görüşüne bakmadan, ekonomik durumuna bakmadan ve cinsiyetine bakmadan herkese eşit davranabiliyorsa o okulda gerçekten huzurlu mutlu bir ortam oluşturulmuş ve işler olduğu gibi yürümüş olur. Yalnız haksızlığın olduğu yerde başka öğretmenler de bunu hissettiği zaman bir ayrımcılık olduğunda, cinsiyet yönünden olabilir, siyasi yönden olabilir, bunu müdür hissettirdiği zaman işte orada ikilikler, üçlükler hatta gruplara ayrılır.

Şikâyet Mekanizmaları

Öğretmenlerin güçlük olarak adlandırdığı bir başka unsur merkezi vatandaş, dilek, istek ve şikâyet mekanizmalarıdır.

G2... BİMER, CİMER gibi şikâyet hatları var. Şimdi ben başımdan geçen bir olayı anlatayım yine. Ben şu ana kadar hiç sigara kullanan bir öğretmen değilim. Daha doğrusu ben hiç sigara kullanmadım ama iki yıl önce öğrencilerden bir tanesi ...hoca okul bahçesinde sigara içiyor diyerekten BİMER'e şikâyette bulunmuş. Şimdi de içiyor olsam derdim ki acaba bir canımın sıkın olduğu zamana geldi de okulun bahçesinde yaktım mı ama ben sigara kullanan bir insan değilim. O zaman insanları bu kadar şikâyet etmek bu şikâyet de değil artık ... Ben şikâyet ederim bir şey çıkarsa da çıkmazsa da olması önemli değil diye insanları şikâyete itme hastalığına maalesef yakalandık. Önemli değil yazarım BİMER'e, CİMER'e gitsin 147'ye alo derim gitsin. Hoca bana yan baktı yazarım hoca bana düz baktı yazarım hoca bana az sözlü notu verdi ben de bunu sürdürürüm

G5 şikâyet mekanizmasının öğrenci ve velilerin tutumlarını da değiştirdiğini belirtmektedir.

G5: Yirmi sene önceki öğretmen kraldı şimdiki sistemde öğrenci kral. Ya da veli kral öğrenci de demeyelim veli kral. Sistem kral. Sistem öğrenciyi buna yönlendirmek ya da buna gitmesi için teşvik ediyor. Çünkü en küçük bir şeyde şikâyet hatlarının olması.

Nitel bulgular değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stres unsurlarının literatürde öğretmenler için tanımlanan stres unsurlarıyla benzeşik olduğu görülmektedir. Öte yandan, öğretmenlerin mesleki itibarlarının azalmasını düşünmelerinin, stres yaratan idareci tutumlarının, şikâyet mekanizmalarının işletilmesinin, veli- öğrenci tutumunun değişiminin eğitimde neo-liberal dönüşüm ilgili olduğu düşünülmektedir. Cornell'in de (2009:224) belirttiği üzere öğretmenler, neo-liberal reformlarla öğretmenlerin görevlerinin sadece bilgi sunmak olarak tanımlanmasına, teknisyenleşmesine yol açmaktadır. Neo-liberal dönüşümle öğretmenlerin öğretmeye dair özgünlüğün kısıtlanmasıyla, "öğretmenin görevinin sadece dersle sınırlı olan, toplumsal sorumluluklar sınırlanmış, saygınlığı zedelene" bir öğretmen kimliğiyle karşı karşıyadır (Yıldız, 2014, akt: Yirmibeş,2017:38). Geçmişte "eti senin kemiği benim" diye teslim edilen, toplumsal statüsü bulunan öğretmenin, eğitim teknisyeni olarak adlandırılması, toplumda önder olarak kabul edilen öğretmenin değersizleşmesine yol açmaktadır. Bu duruma bağlı olarak gelişen bir başka unsur da yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde oluşan çalışma ortamıdır. Yeni kamu yönetimi anlayışıyla gelişen "müşteri ya da vatandaş odaklı kamu hizmetleri çerçevesinde "vatandaşın rolü, kamu hizmetlerinin kalitesini, zamanında sunulup sunulmamasını, sunuluş biçimini ve verimliliğini denetlemek şeklinde değişmektedir (Grunow,1998,akt: Veysel, 2003: 66). Bu durum hizmet denetçisi olarak "velilerin" eğitim sisteminde etkin bir rol oynamasına yol açmakta ve veli tutumları öğretmenler için bir stres unsuru haline gelmektedir. Nicel bulgulara göre, lise öğretmenlerinin öğrenciden kaynaklı sosyal stres düzeyleri ilkökul ve ortaokulda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olmaktadır. Öğretmenler açısından daha kontrol edilebilir olan ilkökul ve ortaokullarda çalışan öğretmenlerin öğrenciden kaynaklanan sosyal streslerin daha düşük olmasının bu durumu destekler bir unsur olduğu düşünülmektedir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Chang'a (2009) göre öğretmen tükenmişliğine katkıda bulunan üç kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar, bireysel faktörler (cinsiyet, kişilik, başa çıkma stratejileri), örgütsel faktörler (iş talepleri, okulun içinde bulunduğu sosyoekonomik durum), okul unsurlarının etkileşiminden kaynaklanan faktörlerdir (öğretmen-öğrenci davranışları, müdür, meslektaşlar ve idareden alınan destek) (akt: Kim vd., 2019:169).

Maslach ve Leiter (1999) tarafından öğretmenlere dair önerilen tükenmişlik modeline göre de öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı tükenmişlik, görev nitelikleri (iş talepleri, aşırı iş yükü, rol belirsizliği), sosyal destek, örgütsel özellikler ve öğretmenlerin kişisel nitelikleri arasındaki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Tükenmişliğe yol açan unsurlar arasında etkileşimin tükenmişliğe yol açtığı belirtilmektedir (akt: Wong vd., 2017:413). Öte yandan, kişisel başa çıkma stratejilerinin bulunması, sosyal desteğin bulunması, algılanan öz-yeterliliğin yüksek olması (Klassen ve Chiu, 2010) gibi unsurlar öğretmenlerin memnuniyetlerini artırmaktadır.

Araştırma bulgularına bakıldığında, öğretmenlerde stres kaynaklı hastalık geliştirme eğilimi bulunduğu, ÖKSSÖ'nün diğer alt boyutları olan "işle ilgili stres kaynakları, kendini yorumlamayla ilgili stres kaynakları ve fiziki çevreden kaynaklanan stres kaynakları" puan ortalamaları ise öğretmenlerde bu boyutlarla ilgili stres kaynaklı hastalık geliştirme olasılığı olduğu görülmektedir. Öte yandan araştırmada görüleceği üzere işle ilgili veya kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresi artan öğretmenlerin öğrenci kaynaklı streslerinin de anlamlı düzeyde arttığı tespit edilmiştir. Kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresin artması, öğretmenlerin eğitim sisteminde sorun çözme becerilerinin azalmasına yol açabilecek bir durumdur. Kendini yorumlama biçimiyle ilgili stresi artan öğretmenlerin bu bağlamda psikososyal açıdan daha fazla incinebilir bir konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Kyriacou'ya (2001) göre öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresin doğrudan müdahale teknikleri ve palyatif tekniklerle yönetilmesi mümkündür. Doğrudan müdahale teknikleri, öğretmenlerin stres ile ilgili neler yapabileceği ile ilgilidir. Doğrudan müdahalelerin gerçekleşebilmesi için öğretmenler psiko-sosyal yönden desteklenmelidir. Bu çerçevede stresle baş etme vb. psiko-eğitim programları yürütülmesi mümkündür. Flook ve ark. (2013) 18 ilkökul öğretmenleriyle yapmış olduğu araştırmada, mindfulness (bilinçli farkındalık) temelli stres azaltma kurslarına katılan öğretmenlerin farkındalıklarının ve kendine şefkatlerinin arttığı, stresin psikolojik belirtileri ve tükenmişliği azalttığı ortaya konulmuştur. Eğitim programları çerçevesinde öğretmenlerin stresle baş etme tekniklerini öğrenmeleri ve bu teknikleri nasıl kullanacakları öğretilmelidir.

İkinci müdahale tekniği olan palyatif teknikler ise stresin kendisinden çok stres hissini azaltmaya yönelik uygulamaları içerir. Bu teknikler çerçevesinde fiziki çevresinin iyileştirilmesi vb. uygulamalar gerçekleştirilerek stresin etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilir. Çalışma ortamında stersin azaltılabilmesi için:

- Çalışanlar arasında iyi bir iletişimin kurulması,
- Güçlü meslek duygusunun gelişmesi,
- Kararların istişareye dayalı bir şekilde alınması,
- Rol ve beklentilerin açıkça tanımladığı,
- Öğretmenlerin olumlu geribildirim ve övgü aldığı,
- Öğretmenleri destekleyecek iyi düzeyde kaynak ve tesislerin bulunması,
- Öğretmenlerin yaşadığı sorunları çözmelerine yardımcı olmak için destek mekanizmaların oluşması,
- Takip edilmesi kolay politikalar ve prosedürlerin olması,
- Bürokrasi ve evrak işlerin en aza inmesi,

- Ek görevlerin öğretmenlerin becerilerine göre belirlendiği,
- Bina ortamının çalışmak için uygun olduğu,
- İleriye yönelik planlamalardan üst yönetimin iyi şekilde yararlandığı,
- Kariyer gelişimi konusunda tavsiyelerin verildiği bir çalışma ortamının bulunması gerekmektedir (Cartwright ve Cooper, 1997; Rogers, 1996, akt: Capel ve Al-Mohannadi, 24).

Gerek öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı stresi azaltmak için doğrudan gerekse de palyatif müdahalelerin gerçekleştirilmesi için öğretmenlere yönelik psiko-sosyal destek mekanizmalarının geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Araştırma bulgularına göre ilkokullarda çalışan öğretmenlerin fiziksel çevreden kaynaklanan stresleri lise çalışanlarına göre daha anlamlı bulunmuştur. Öte yandan öğrenciden kaynaklı sosyal stres ise lisede görevli öğretmenlerde ilkokul ve ortaokullarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Fiziksel çevreden kaynaklanan stres hizmet yılı 26-40 arasında olanları hizmet yılı 1-15 yıl arasında olanlardan daha fazla etkilemektedir. Araştırma bulgularına göre stres kaynakları arasında en yüksek puan sosyal stres vericiler olarak tespit edilmiştir. Değerlendirme ölçütlerine göre bu puan, öğretmenlerde stres kaynaklı hastalık geliştirme eğilimi olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan, ÖKSSÖ'nün diğer alt boyutları olan "işle ilgili stres kaynakları, kendini yorumlamayla ilgili stres kaynakları ve fiziki çevreden kaynaklanan stres kaynakları" puan ortalamaları ise öğretmenlerde bu boyutlarla ilgili stres kaynaklı hastalık geliştirme olasılığı olduğu yönünde bilgi sunmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlere yönelik psikososyal destek mekanizmalarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Öte yandan, ÖKSSÖ'nün diğer alt boyutları olan "işle ilgili stres kaynakları, kendini yorumlamayla ilgili stres kaynakları ve fiziki çevreden kaynaklanan stres kaynakları" puan ortalamaları ise öğretmenlerde bu boyutlarla ilgili stres kaynaklı hastalık geliştirme olasılığı olduğu yönünde bilgi sunmaktadır. Eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, öğrenci odaklı olup eğitim kurumlarında çalışanların psikososyal iyiliklerini gözetmeye yönelik bir program bulunmamaktadır. Bu ihtiyacın giderilebilmesi için psikososyal destek mekanizmalarına ihtiyaç vardır.

Öte yandan, eğitimde neo-liberal dönüşümün yarattığı etkilerin azaltılmasına yönelik uygulamaların da geliştirilmesi gerekmektedir. Müşteri vatandaşlık çerçevesinde velilerin öğretmenlerin verdiği "hizmeti" değerlendirir bir pozisyonda olması, öğretmenlerin merkezi şikâyet mekanizmaları aracılığıyla "değerlendirmeye" tabi tutulmaları, toplam kalite yönetimi çerçevesinde geliştirilmesi gereken "halkla ilişkiler" mekanizmasının tıpkı sağlık hizmetlerinde olduğu gibi geliştirilmesini de zorunlu hale getirmektedir. Sağlıkta hasta hakları uygulamalarının hasta sorumlulukları tanımlanmaksızın gerçekleştirilmesi, hastaların sağlık çalışanlarına yönelik şikâyet mekanizmalarını kullanmaları çalışanların "çalışan hakkı" birimleri kurulmasına yönelik talebini de beraberinde getirmiş bu bağlamda "Çalışan Hakları ve Güvenliği Birimleri" kurulmuştur (Yanardağ, 2013). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddeti de beraberinde getiren bu durumun eğitim ortamlarında da yaşanmaması için oluşturulacak mekanizmanın iki tarafı da eşit bir şekilde temsil edecek şekilde geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Birleşik Krallık'ta uygulanan eğitim ombudsmanlığı sisteminin Türkiye'de de uygulanması mümkündür.

- Haksız olduğu düşünülen ve tarafları negatif yönde etkileyen kararlarda
- Alınan karar ile ilgili taraflara net bilginin verilmediği durumlarda
- İletişim süreçlerinin zamanında işlenmediği durumlarda
- Şikâyetlerle düzgün bir şekilde ilgilenilmediği durumlarda şikâyetleri değerlendirmektedir. (<https://www.ombudsman.ie/publications/information-leaflets/the-ombudsman-and-educati/>) ile ilgili işler gerçekleştiren eğitim ombudsmanları hizmet alan ve hizmet verenin yaşadığı sorunların çözümüne yönelik bir mekanizma olarak görülebilir.

Bu görevler ve eğitimde karşılaşılabilecek tüm sorunları çözmeye yönelik ombudsmanlık mekanizmasının oluşturulması ve öğretmenlerin mesleki itibarlarının artırılmasına ve kamuoyunun farkındalığının artırılmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliklerin yerine getirilmesi ve ihtiyaçların giderilmesi için her ne kadar okullarda sosyal hizmet uygulamaları öğrenci odaklı planlansa da öğretmenlerin birey olarak toplumda karşı karşıya kaldığı stresörler ve işyerinde karşı karşıya kaldığı stresörlerle çalışan ve işveren arasındaki ilişkilere dair sosyal hizmetler aracılığıyla toplum kaynaklarının bir araya gelmesine yönelik mesleki müdahaleleri içeren (Malone ve Reid,1983:37), iş yerinde sosyal hizmet uygulamaları da okulda gerçekleştirilmelidir.

Bu bağlamda iş yerinde sosyal hizmet uygulamaları çerçevesinde mikro düzeyde çalışmalar yapacak olan sosyal hizmet uzmanları, öğretmenlere yönelik stres etkilerinin azaltılmasına yönelik programlar yürütülmelidir. Mezzo düzeyde gerçekleştirilecek iş yerinde sosyal hizmet uygulamalarıyla, eğitimde psikolojik hizmetler sadece okul odaklı değil aynı zamanda öğrencinin sosyal çevresini de içeri alacak şekilde geliştirilmesini olanaklı hale getirilmelidir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları eğitim ombudsmanlığı gibi rollerin yanında öğretmenlere ve velilere eğitim sistemi içinde yaşadıkları sorunları çözmeye yönelik veli koçluğu gibi mekanizmaları oluşturmalıdır. Makro düzeyde de öğretmenlerin mesleki itibarlarının korunması, öğretmenlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile ilgili politika geliştirmeye yönelik çalışmaları, yerel düzeyde okul aile birlikleri ve yerel yöneticiler, ulusal düzeyde de politika mekanizmalara katılarak, gerçekleştirmelidir.

KAYNAKÇA

- Akgemci, T. (2001). Örgütlerde stres ve yönetimi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 301-309.
- Aydın, İ. (2016). İş yaşamında stres. Ankara: Pegem Yayınları.
- Aydın, Ş. (2004). Örgütsel Stres Yönetimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 49-74.
- Aytaç, S. (2017). Stres Kaynakları ve Stresin Psikolojik Semptomlarının Öfke Kontrolü ile İlişkisi: Polis Memurları Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (69), 1-27.
- Balaban, J. (2000). Temel Eğitimde Öğretmenlerin Stres Kaynakları Ve Başa Çıkma Teknikleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 188-195.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (2002) Stres ve başa çıkma yolları. 21. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Baqtayan, S. M. S. (2015). Stress and coping mechanisms: A historical overview. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(2 S1), 479-479.
- Can, H., Aşan, Ö., & Aydın, E. M. (2006). *Örgütsel davranış*. Arıkan Basım Yayın Dağılım.
- Capel, S., & Al-Mohannadi, A. (2004). Managing Yourself and your Workload. In *Starting to Teach in the Secondary School* (pp. 34-47). Routledge.
- Creswell, J. W. (2003). Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Dinçsever A. (1988). Tedavi Hizmetlerinde Çalışan Hemşirelerin İşlevlerini Yerine Getirirken Karşılaştıkları Sorunlar ve Yaşadıkları Stresin Araştırılması, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Flook, L., Goldberg, S. B., Pinger, L., Bonus, K., & Davidson, R. J. (2013). Mindfulness for teachers: A pilot study to assess effects on stress, burnout, and teaching efficacy. *Mind, Brain, and Education*. <https://doi.org/10.1111/mbe.12026>
- Geving, A. M. (2007). Identifying the types of student and teacher behaviours associated with teacher stress. *Teaching and Teacher Education*. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2007.02.006>
- Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 91-109.
- Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B. (2004). Örgütsel stres yönetimi ve uçucu personel üzerinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23, 61-85.
- Han, J. and Yin, H. (2016). Teacher motivation: definition, research development and implications for teachers, *Cogent Education*, 3(1), 1-18.
- İpek, M. (2018). Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Ortaokul Öğrencilerinin Refah Düzeylerinin Devamsızlık Durumlarına Etkisinin İncelenmesi, Üsküdar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kavi, E. (2017). Örgütsel stres ve stres yönetimi. *Ersin Kavi (ed), Bursa: Dora Yay*.
- Kim, L. E., Jörg, V., & Klassen, R. M. (2019). A Meta-Analysis of the Effects of Teacher Personality on Teacher Effectiveness and Burnout. *Educational Psychology Review*. <https://doi.org/10.1007/s10648-018-9458-2>
- Kyriacou, C. (2001). Teacher stress: Directions for future research. *Educational Review*. <https://doi.org/10.1080/00131910120033628>
- Kyriacou, C.(2016). *Öğretmenlerde Stresi Giderme*. Pegem Yayınları
- Malone, P., & Reid, M. (1983). Industrial Social Work: Part II: A Model for Practice. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 21(1), 36-43.

- Ombudsman (2019). The Ombudsman and Education Services. Erişim Adresi: <https://www.ombudsman.ie/publications/information-leaflets/the-ombudsman-and-educati/> Erişim Tarihi 10.03.2020
- Riggio, R. E. (2014). *Endüstri ve Örgüt Psikolojisine Giriş*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Rose, R. (2001). Primary school teacher perceptions of the conditions required to include pupils with special educational needs, *Educational Review*, 53(2), 147-156.
- Sabuncoğlu, Z., Tüz, M. (2001). *Örgütsel Psikoloji*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sağlam, Z. (2005). Acil Servis Hemşirelerinin Stres Kaynakları ve Başa Çıkma Yöntemlerinin Belirlenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Taddei, S., Contena, B., Pepe, A., Venturini, E. (2017). The development and psychometric properties of the teacher social stress scale-student related (TSS-Sr), *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(2), 272-284.
- Veysel, E. R. E. N. (2003). Kamu Yönetiminde Meşruluk Temeli Olarak Müşteri Odaklı Yönetim Yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(1), 55-70.
- Wong, V. W., Ruble, L. A., Yu, Y., & McGrew, J. H. (2017). Too stressed to teach? Teaching quality, student engagement, and IEP outcomes. *Exceptional Children*, 83(4), 412-417.
- Yanardağ, U. (2013). Hasta hakları alanındaki kavram sorunları ve uygulamaya yansımaları: İstanbul ili örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yirmibeş, A. (2017). Öğretmenlerin Aktivist ve Teknisyen Mesleki Kimliklerinin Psikolojik İyi Oluşları İle İlişkisi, (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.